

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ПРИРОДО-РЕСУРСНЕ ПРАВО

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.3.03
УДК 349.6

*Позняк Е. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка, психолог
ORCID: 0000-0001-5515-4849*

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню проблем екологічного виховання в умовах воєнного стану, запровадженого на території нашої держави в результаті російського вторгнення. Забезпечення екологічної безпеки, екологізація суспільних процесів та соціально-психологічної сфери людини, розвиток правових моделей відновлення порушених внаслідок воєнних дій еко-системних зв'язків у біосфері у рамках правової, екологічної, психологічної, педагогічної та інших напрямів культури зазнають суттєвих трансформацій, адже зорієнтовані на правові й морально-етичні норми, в основі яких – відповіді на гуманітарні та екологічні виклики війни.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу поняття, змісту та особливостей екологічного виховання, виявлення шляхів підвищення ефективності виховного процесу у зв'язку з розвитком еколого-правових знань та еколого-правовим просвітництвом, з удосконаленням екологічного законодавства, оновленням еколого-правової політики, посиленням національно-патріотичного виховання, з іншими чинниками суспільного розвитку. Для досягнення цієї мети досліджено наукові підходи представників, насамперед, правової сфери знань, а також положень екологічного та освітнянського законодавства у сфері правового забезпечення екологічного виховання. Екологічне виховання розглядається як тривалий багатофакторний процес цілеспрямованого, систематичного та послідовного формування екологічної свідомості особистості, її екологічного стилю мислення, поглядів і переконань, екологічної культури та етики, необхідних екологічних, моральних, правових поглядів на природу та місце людини в ній, екологічно виваженої поведінки, активної екологічної позиції та відповідальності, набуття знань про природу й суспільство, який забезпечується систематичною педагогічною діяльністю та самоосвітою громадян упродовж їх життя у рамках екологічних та освітнянських правовідносин.

Особливістю еколого-правового виховання, як складової екологічного виховання майбутніх правників, є необхідність формування у них еколого-правової культури, еколого-правової свідомості, екологічного стилю мислення, цілісного екологічного світогляду.

Ключові слова: екологічна культура, еколого-правова культура, екологічне виховання, екологічне право, здобувачі освіти, національно-патріотичне виховання, правова освіта, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Порушення екосистемних зв'язків у біосфері як наслідок воєнних дій на території нашої держави в результаті російського вторгнення значною мірою вплинуло на поглиблення екологічної кризи. Ядерні, радіаційні, хімічні та інші загрози життю і здоров'ю людини, навколишньому природному середовищу, окремим природним об'єктам вийшли на рівень глобальних проблем людства. Нові вектори правової, екологічної, психологічної, педагогічної та інших напрямів культури зазнали суттєвих трансформацій, адже зорієнтовані на правові й морально-етичні норми, в основі яких – відповіді на гуманітарні та екологічні виклики війни. Положення Конституції України [1] про людину як найвищу соціальну цінність, про обов'язок держави із забезпечення екологічної безпеки, законодавчого регулювання найважливіших суспільних відносин набувають нового змісту, адже екологізації зазнала вся соціально-психологічна сфера людини як особистості та громадянина. Важливого значення у формуванні екологічно спрямованої, свідомої особистості з високим рівнем еколого-правової культури вчені надають еколого-правовій освіті, просвітництву й вихованню учнівської та студентської молоді, національно-патріотичним підходам у педагогіці, психології, праві.

Комплексність проблеми екологічного виховання полягає у тому, що сучасні психологічні аспекти екологічного виховання як передумови і чинника формування екологічної культури та її елементів досліджували такі українські вчені, як О. В. Білоус, С. А. Кравченко, А. М. Львовичкіна, О. В. Рудоміно-Дусятська, В. О. Скребець, Ю. М. Швалб, М. С. Швед та ін. Освітньо-педагогічні проблеми екологічного виховання розглядалися у роботах Н. М. Борисенко, А. Н. Некос, Л. М. Фенчак, М. С. Швед та ін. Дослідженню правових проблем екологічного та еколого-правового виховання присвятили свої праці В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, В. В. Костицький, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, В. Л. Мунтян, А. А. Слепченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Філософське осмислення проблем екологічного виховання відображене в роботах О. М. Варго, В. С. Крисаченка, А. В. Толстоухова, М. І. Хилька, Т. М. Чорноштан, Л. І. Юрченко та ін. Власне екологічні проблеми, пов'язані з формування екологічної культури, розглядали у своїх працях В. І. Вернадський, М. А. Голубець та інші фахівці у сфері природничих наук. Даної проблематики торкалась і авторка цієї роботи.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу поняття, змісту та особливостей еколого-правового

виховання, виявлення шляхів підвищення ефективності виховного процесу у зв'язку з набуттям здобувачами освіти еколого-правових знань, еколого-правовим просвітництвом, ефективністю екологічного законодавства та еколого-правової політики, іншими чинниками суспільного розвитку. Досягненню поставленої мети сприятиме **виконання таких завдань**, як дослідження наукових підходів представників, насамперед, правової сфери знань, а також окремих положень екологічного та освітнянського законодавства у сфері правового забезпечення екологічного виховання.

Виклад основного матеріалу.

В Україні термін «екологічне виховання» вживається з другої половини 70-х років ХХ ст., адже постановка наукової проблеми екологічного виховання як самостійної почала досліджуватися порівняно нещодавно. На рівні ООН та окремих держав було створено численні програми, природоохоронні організації, які вирішували питання екологічного виховання й освіти. Питання екологічного виховання та просвітництва було включено до Міжнародної програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» (МАН), вони характеризують один із найважливіших напрямів діяльності Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів (МСОП), що узгоджується із програмою ООН з навколишнього середовища. Значення екологічного виховання, необхідність глибоких екологічних знань, тісно пов'язаних із моральною відповідальністю за долю природи підкреслювались на багатьох українських, міжнародних і регіональних форумах [2, с. 475–476].

Теорією права та наукою екологічного права визначено, що екологічне право поряд з регулятивною та охоронною, виконує і виховну функцію [3, с. 26]. Розвиток законодавства, яке регулює екологічні відносини, справляє свій позитивний вплив на впровадження новацій у сфері правової освіти та сприяє розвитку еколого-правової культури, що є загальновизнаним у теорії та в практиці. У свою чергу, врівноваження основних напрямів суспільного розвитку через політичне, державно-правове, організаційно-управлінське, інформаційне, культурне, освітнянсько-виховне та інше забезпечення економічного, соціального розвитку та охорони навколишнього природного середовища внесено в основний зміст концепції сталого розвитку.

У цьому контексті підготовка фахівців із високим рівнем еколого-правової свідомості та широким еколого-правовим світоглядом є одним із показників рівня еколого-правова культури та забезпечується за допомогою якісної освіти, виховання, просвітництва із набуттям екологічних та еколого-правових, зокрема, знань, переконань і навичок. Підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. визнаються як такі, що забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 7), що відповідає положенням ст. 53 Конституції України про право кожного на освіту. Таким чином, екологічні знання та вільний доступ до екологічної інфо-

рмації слугують важливими чинниками реалізації екологічної складової сталого розвитку, подолання негативних змін у навколишньому природному середовищі, і в подальшому сприятимуть відбудові нашої країни після перемоги та у повоєнний період, розвиватимуть механізм реалізації та захисту громадянами своїх екологічних прав, визначених законодавчо.

Світовою тенденцією розвитку та екологізації освітянсько-виховної сфери є безперервність екологічної освіти та екологічного виховання, всебічний розвиток особистісних соціально-психологічних характеристик здобувачів освіти. Екологічне виховання поєднується із іншими видами виховання особистості, зокрема з правовим. Активно взаємодіючи, екологічне і правове виховання сприяють досягненню їх спільної цілі – вихованню всебічно та гармонійно розвиненої, екологічно відповідальної особистості [4, с. 67]. На нашу думку, доцільним стало би внесення положень про необхідність виховання належного рівня суспільної та індивідуальної екологічної культури кожної людини в законодавчі джерела правового регулювання суспільних екологічних відносин. Перш за все, варто було б у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріпити право громадян на високий або належний рівень екологічної культури, приєднавши його до права на екологічну освіту чи закріпивши в якості окремого суб'єктивного права громадян.

Опануванню екологічними знаннями притаманний потужний виховний потенціал (як приклад, – виховання еколого-правової відпові-

дальності за діяльність, вчинки та поведінку екологічного характеру), що відповідає ідеям Болонського процесу в освітянській сфері та сучасним світовим тенденціям. Екологічне виховання є ефективним засобом підвищення рівня екологічної культури й свідомості шкільної та студентської молоді і, загалом, – усіх категорій здобувачів освіти. Беручи до уваги багатоаспектність проблеми забезпечення раціонального природокористування, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, слід розуміти, що екологічне та еколого-правове виховання й освіта вимагають комплексного і міждисциплінарного підходів. У науці екологічного права це пояснюється, насамперед, системністю самої природи, окремі елементи якої взаємопов'язані та взаємообумовлені. Комплексний підхід об'єктивно вимагає: побудови та функціонування таких засобів і форм виховання, які забезпечують єдність навчання та виховання, виховання та самовиховання; поєднання навчальної, позанавчальної (практичної) та науководослідницької роботи; розвиток екологічної свідомості, поведінки та діяльності [4, с. 73]. З огляду на сучасні потреби освітянсько-виховних орієнтирів для молоді в нашій країні, важливим є поєднання екологічного із національно-патріотичним вихованням.

Окремі аспекти здійснення екологічного виховання в освітньому процесі відображені у джерелах різних галузей права й законодавства, як освітянського, так і екологічного. Метою впливу екологічного виховання на еколого-правову свідомість є не лише ознайомлення з діючим

екологічним законодавством, але й формування поваги до еколого-правових норм та їх вимог, впевненості в необхідності їх дотримання [4, с. 67].

У відповідності до норм Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р., визначено засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, серед яких передбачено формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля (ч. 1 ст. 6). Метою повної загальної середньої освіти у відповідності до ч. 1 ст. 12 цього Закону, є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, у тому числі, екологічної компетентності. Здобувачі освіти зобов'язані згідно з ч. 3 ст. 53, серед іншого, відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров'я, здоров'я оточуючих, довкілля. Виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, законів та етичних норм, відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля цим Законом віднесено до обов'язки батьків здобувачів освіти (ч. 3 ст. 55).

Законом України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 р. зпоміж завдань дошкільної освіти виділено, зокрема виховання у дітей

любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля (ч. 1 ст. 7). Базовим компонентом дошкільної освіти передбачається також і виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля (ч. 1 ст. 23).

Система загальної середньої освіти у відповідності до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 р. функціонує з метою забезпечення, зокрема всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. Важливим елементом даного Закону є положення те, що виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом

України «Про освіту», та спрямовуватися на формування, серед іншого, культури та навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля (ч. 1 ст. 15).

Законом України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 р. до основних напрямів позашкільної освіти у позашкільних навчальних закладах віднесено, зокрема: туристсько-краєзнавчий, який спрямовується на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства; еколого-натуралістичний, який передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок в галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво (ст. 15).

Одним з основних завдань вищого навчального закладу згідно з п. 4 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», організація екологічного виховання та екологічної освіти громадян (в рамках підвищення екологічної культури суспільства і професійної підготовки спеціалістів, як зазначалося нами вище) віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України (п. «ж» ч. 1 ст. 17) та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища (п. «и» ч. 1 ст. 19).

Практична реалізація законодавчих положень про екологічне виховання й освіти, розвиток їх правових форм на сьогодні забезпечується, насамперед, нормами фауністичного, флористичного, природно-заповідного законодавства, адже передбачається задоволення наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілей у рамках спеціального використання об'єктів тваринного світу згідно з ч. 1 ст. 20, ст. 28 Закону України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р., забезпечення охорони тваринного світу, зокрема шляхом виховання громадян у дусі гуманного ставлення до тварин, пропаганди важливості охорони тваринного світу закріплено у ст. 37 цього Закону. Згідно з ч. 4 ст. 11 Закону України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. передбачено забезпечення охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України, зокрема шляхом здійснення необхідних наукових досліджень з метою розроблення наукових засад їх охорони та відтворення, проведення освітньої та виховної роботи серед населення.

Низку положень стосовно гуманного ставлення до тварин перед-

бачає Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21 лютого 2006 р., який спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та укріплення моральності й гуманності суспільства (Преамбула). У ст. 6 цього Закону розкривається зміст виховання гуманного ставлення до тварин, де таке виховання: є важливою складовою етичного, культурного та екологічного виховання громадян; передбачає формування високого рівня еколого-етичної свідомості та культури громадян; забезпечується шляхом викладання курсів з екологічної етики та гуманного ставлення до тварин у дошкільних навчальних закладах, у системі загальної середньої, професійно-технічної і вищої освіти.

Оскільки практична ефективність еколого-правового виховання значною мірою залежить від неперервності еколого-правової освіти дітей, учнівської та студентської молоді, вченими відмічається певна специфіка екологічного виховання та екологічної освіти, де екологічне виховання звернене переважно до емоційно-чуттєвого світу особи і сприяє формуванню світовідчуття, а екологічна освіта пов'язана з навчальним процесом і впливом на сферу раціонального мислення, що є основою формування світоглядних поглядів, принципів, позицій людини. У методологічному плані феномен виховання не зводиться до освіти і за своїм змістом набагато складніший [2, с. 476; 5, с. 256], адже пов'язується із закладанням у свідомість переконання, що все в нашому житті – від економіки до суспільної свідомості і культури – так чи інакше пов'язано з

екологією [5, с. 259], а з розвитком національного законодавства, імплементацією норм міжнародного екологічного права й гармонізацією законодавства України із законодавством ЄС – набуває правових форм.

В еколого-правовій літературі справедливо відмічається і про відсутність спеціальних законів, які б регулювали державну політику в сфері екологічної освіти, а також виховання екологічної свідомості та культури, які б містили положення зі сталого розвитку [6, с. 12], адже відносини із здійснення еколого-правового виховання лише фрагментарно врегульовані нормами екологічного права. Зазначається також, як про недолік, про використання у багатьох актах у якості тотожних понять «екологічна освіта», «екологічна просвіта (просвітництво)», «екологічне виховання», «екологічне інформування», «поширення екологічних знань», що створює негативний вплив на підвищення ефективності правового регулювання [7, с. 11] та загалом, на рівень еколого-правової культури в суспільстві. Тож украї актуальною продовжує залишатися наукова пропозиція розглядати питання культурологічного характеру в якості пріоритетних на шляху реалізації засад сталого розвитку в нашій державі [8, с. 7].

З огляду на потужні виховні можливості впливу права й законодавства на свідомість, мислення, діяльність та поведінку особистості, поняття еколого-правового виховання слід розглядати у площині еколого-правової культури. Пропонуємо розглядати екологічне виховання у якості тривалого багатфакторного процесу цілеспрямованого, систематичного та послідовного фо-

рмування екологічної свідомості особистості, її екологічного стилю мислення, поглядів і переконань, екологічної культури та етики, необхідних екологічних, моральних, правових поглядів на природу та місце людини в ній, екологічно виваженої поведінки, активної екологічної позиції та відповідальності, набуття знань про природу й суспільство, який забезпечується систематичною педагогічною діяльністю та самоосвітою громадян упродовж їх життя у рамках екологічних та освітянських правовідносин [9, с. 429].

На сьогоднішній день, у період воєнного стану, особливостями еколого-правового виховання майбутніх правників є необхідність формування у них еколого-правової культури, еколого-правової свідомості, екологічного стилю мислення, цілісного екологічного світогляду, поєднання національно-патріотичного виховання із екологічним. Є традиційним твердження, що формування національно-культурної ідентичності опирається на історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, патріотизм, творен-

ня нових смислів тощо. Усі ці важливі чинники мають бути доповнені еколого-правовим змістом та виражатися у таких поняттях, як, зокрема національні екологічні ідеали, національна екологічна та еколого-правова свідомість, екологічний патріотизм тощо [10, с. 294].

Висновки. Таким чином, удосконалення системи еколого-правового виховання у його взаємозв'язку з національно-патріотичним вихованням у процесі надання освітніх послуг здобувачам освіти має стати одним із першочергових завдань державної екологічної та освітянської політики як сьогодні, так і після перемоги України в сьогоднішній війні та у відбудовний період. Запровадження у нашої державі цілей та пріоритетів сталого розвитку, безперервної екологічної освіти й виховання упродовж життя, розвиток еколого-правової культури, правосвідомості, здійснення екологічної просвітницької діяльності має знаходитися серед пріоритетів у діяльності суб'єктів законотворчої, управлінської, освітянської та інших сфер суспільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Нормативно-правові акти наведено згідно з офіційним сайтом Верховної Ради України www.rada.gov.ua
2. Крисаченко В.С., Хилько М.І. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. Київ : Знання України, 2002. 598 с.
3. Андрейцев В.І. Екологічне право: курс лекцій: навч. посібник для юрид. фак. вузів. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
4. Кравченко С.Н. Соціально-психологічні аспекти правової охорони навколишнього середовища. Львів : Вища школа, 1988. 156 с.
5. Юрченко Л.І. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки : монографія. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2008. 296 с.
6. Балук Г.І. Правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку: проблеми законодавчого регулювання, створення екологічної столиці світу та удосконалення екологічної освіти в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 9–13.

7. Слепченко А. А. Забезпечення права на екологічну освіту громадян в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06: «земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2016. 18 с.

8. Краснова М.В. Методологічні засади сучасного екологічного права. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 92. С. 5 – 8.

9. Позняк Е.В. Еколого-правове виховання в Україні: проблеми ефективності та перспективи розвитку. *Теоретичні та практичні проблеми держави і права в Україні та країнах Європейського Союзу: Збірник наукових праць, присвячений пам'яті професора В.П. Пастухова / за заг. ред. д.ю.н., професора, академіка АПРН України М.І. Іншина; упорядники О.В. Тищенко, Л.С. Нецька, І.С. Сахарук*. Київ : ДП «Прінт Сервіс», 2017. С. 422 – 429.

10. Слепченко А. А. Національно-патріотичне виховання як елемент екологічної освіти: правові аспекти. *Аграрне, земельне, екологічне, трудове право та право соціального забезпечення: здобутки та перспективи розвитку в Україні: тези доповідей учасників всеукраїнської дистанційної наук.-практ. конф. до 10-річчя створення однойменних кафедр (м. Київ, 12 березня 2021 р.) / за заг. ред. проф. М.І. Іншина, за редакцією проф. В. В. Носіка, доц. Т.Г. Ковальчук, ас. М.Б. Мельник*. Київ : Освіта України, 2021. С. 293–295.

E. Pozniak, PhD (Candidate of Juridical Sciences), Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Educational and Scientific Institute of Law, Department of Environmental Law, psychologist
ORCID: 0000-0001-5515-4849

Ecological education in the system of guarantees of the effectiveness of the development of ecological and legal culture in Ukraine: modern development trends in the conditions of martial law

The article examines the problems of environmental education in the conditions of martial law, introduced on the territory of our country as a result of the Russian invasion. Ensuring environmental safety, environmentalization of the social processes and of the socio-psychological sphere of man, development of legal models for the restoration of ecosystem relations in the biosphere disrupted as a result of military actions within the framework of legal, ecological, psychological, pedagogical and other areas of culture are undergoing significant transformations, because oriented to legal, moral and ethical norms based on responses to the humanitarian and environmental challenges of war.

The purpose of this study is to carry out an analysis of the concept, content and features of environmental education, to identify ways to increase the effectiveness of the educational process in connection with the development of environmental and legal knowledge and environmental and legal education, with the improvement of environmental legislation, the renewal of environmental and legal policy, the strengthening of national patriotic upbringing, with other factors of social development. To achieve this goal, the scientific approaches of representatives, first, of the legal field of knowledge, as well as the provisions of environmental and edu-

cational legislation in the field of legal support of environmental education, were investigated. Ecological education is considered as a long multifactorial process of purposeful, systematic and consistent formation of an individual's ecological consciousness, his ecological style of thinking, views and beliefs, ecological culture and ethics, the necessary ecological, moral, legal views on nature and the place of man in it, ecologically balanced behavior, an active environmental position and responsibility, acquiring knowledge about nature and society, which is ensured by systematic pedagogical activities and self-education of citizens throughout their lives within the framework of environmental and educational legal relations.

The peculiarity of ecological and legal education, as a component of ecological education of future lawyers, is the need to form of ecological and legal culture, ecological and legal awareness, ecological style of thinking, and a holistic ecological worldview.

Keywords: *ecological culture, ecological legal culture, ecological education, ecological law, students, national patriotic education, legal education, sustainable development.*